

YARIŞ(MA)

Arredamento Mimarlık Nisan 2002

Türkiye’de yapıldığı biçimiyle mimarlık yarışmalarının, giderek daha büyük huzursuzluk ve tartışma yaratacağı anlaşılıyor. Bu işe bir düzen getirilememesi, mimarlığımız adına giderek daha vahim sonuçlar ortaya çıkaracak gibi gözüküyor.

Bunun defalarca konu edilmiş birçok nedeni var. Bu nedenle, bu yazı bile bir sürü tekrarı içerecek...

Yarışma sistemi o denli yıpranmış ki olayın tarafları; kamu, işveren, jüri, yarışmacı adayı, her kimse bu olaydan yaka silkiyor.

Kurumlar, işverenler, “bu konuyu yarışmaya açalım” dendiğinde artık dehşete kapılıp kaçıyor. Devlet, (veya muhtelif işverenler) bazı işleri Mimarlar Odasını “by-pass” ederek, kendi koydukları özel kurallar ile yarışmaya açma yollarını arıyor.

Ya da mimarlarımız, bazı işleri alıp götürürken; “bu konu ulusal düzeyde tartışılmalı, yarışmaya açılmalı” diye düşünmek bir yana, işi aldıkları duyulmasın diye olabildiğince sessiz davranıyorlar.

Hepimizi ilgilendiren birçok yapı, özel ilişkiler ile “alınıyor”.

Artık, isimleri bile anmaya gerek yok, hepimiz biliyoruz.

Bir kategori yapımız var, yeni doğmuş. Benim “failimeçhul” dediğim. Bunların müellifleri, işi alış, yapış yöntemleri veya sonuçları açısından eleştirildikleri zaman, şöyle diyorlar: “ben yapmasam başkası yapacaktı”.

Verdikleri örnekler şöyle: “Koskoca Paris’te; Arc de la Defense, Haller, Beaubourg, Louvre Piramidi gibi yapılar da dönemlerinde haşin biçimde eleştirilmedi mi, ayrıca bunların hepsi de yarışma ürünü müdür?”

Sevgili meslekdaşlarımız, bilirler ki, bu yapıların arka planlarında, tarihçelerinde birden çok yarışma yer alır. Değişik dönemlerde yapılan, sonuçları sergilenip, mesleki ve kentsel kamuoyunda uzun uzun tartışılan, giderek “rafine” edilen karar ve dosyalar ile yeniden yarışmaya açılan konulardır bunlar.

Yani Paris’li bir sabah kalkıp aniden karşısında bir piramid, bir ark, bir kafes, bir stadyum görmez!

Ya da hiçbir uygar ülke, kendi Ulusal Fuar pavyonunu, Büyükelçilik yapısını doğrudan bir mimara “ihale” etmez.

Hikaye’ye çok gülmüştük:

Yıllarca Türkiye’nin Expo pavyonlarını (iş nasıl alıyorsa / galiba birinciyi yarışma ile almış) yapan meslekdaşımız, devir değişip bu iş bir başkasına verildiğinde, dava açmayı düşünmüş (belki de açmıştır).

Bu arada kendi yaşamımdan da örnekler vereyim:

Tarlabası çevresi, kentsel düzenleme -çağrılı- yarışması’nı teslim ettiğimiz ve sonucu gördüğümüz anda; yıkımların bir tür “legalize” edilmesine araç olduğumuzu düşünüp çok üzüldük. Geri dönük bir onarım projesi sunmuş ve elbette kazanamamıştık.

Birçok yarışmayı; eksik dosyalar, jürilerin meslekdaşlarının emeğini küçümser tavırları, azarlar tonlu cevapları yüzünden yarıda bıraktık.

Kimi yarışmayı, “kimyamız” uymadığı için, kimisini “fazla profesyonel ve bitmiş” proje sunduğumuz için yitirdik.

Bazı meslekdaşlarımızın “ballı” bulup üzerine atlayacakları (ve elbette atlayıp, yaptıkları) işleri “bu ancak ulusal bir yarışma konusu olabilir” diyerek geri çevirdik. Neyse, iğneyi bırakıp gene çuvaldıza geçelim!

Çevremizde gördüğümüz sonuçlar hiç parlak değil. İhale ile, yarışma ile elde edilen projelerin, yapılan düzenlemelerin neredeyse tümü tartışmalı.

Hem emek hem çevre hem de kaynak israfı demek bu, sinir bozukluğu, dedikodu, gerilim, işsizlik de cabası.

Yarışmalar ile elde edilmiş, eli yüzü düzgün olarak bitmiş bir yapı bilen varsa beri gelsin.

Sonucu hem yapanı hem yaptıranı, hem kullananı, hem kent adına düzgün söz söyleyebilecek olanı hiç de tatmin etmeyen, mutsuz eden yarışmalardan, ihalelerden, çevre düzenlemelerinden, plan kararlarından, projelerden öylesine bıkmış haldeyiz ki. Neredeyse, “hiç düzenlemesinler, hiç değiştirmesinler daha iyi olur” diyecek durumdayız.

Yarışmacı arkadaşlarımız kızıyorlar ama; uygulanan ücret, süre, denetim ve benzeri yöntemler sonucu mudur nedir, yarışma ile elde edilen bir çok yapı ancak 1/200 ölçekli “gibi” oluyor. Sevgili hocam, Mehmet Ali Handan, resmi yapılarının çoğu bu tür yarışmalar ile elde edilmiş Ankara için, “burası bir maketler şehri” derdi.

Diğer taraftan, yarışmalar, kentliler için, kentleri adına söz söyleyebilmenin de platformlarıdır.

Ne var ki kentler için açılan bunca yarışmadan hiçbiri uygulanamadı (Beyazıt, Beşiktaş, Üsküdar, Tarlabası, Taksim... ve herhalde Kadıköy, İzmir). Bire bir uygulanmaları gerekmiyor ama, ne bileyim, bu yarışmalar kentsel gelişme için yön belirleyici de olmadı. Ya da daha hayırlı bir işe yarayıp kentlinin kentini tartışmasına da vesile olmadı.

Diğer yandan, bizler birer kentli olarak “mayınlı bir tarlada yürür” gibiyiz. Her an kentin başına bir şeyler gelebilir.

Her an bir yerler “faili meçhul” a kurban edilebilir.

İyi bir ihaleci büro, aniden Yenicami önünü, Beşiktaş meydanını, Maçka parkını, Boğaz kıyılarını “düzenleyebilir” veya daha da kötüsü “yeniden düzenleyebilir” !

Şeffaf, bölgesel, iki kademeli ve katılımcı, dosyaları çok iyi hazırlanmış, doğru soruyu soran ve uygulanabilir sonuç isteyen bir yarışma sistemi için Mimarlar Odasının da Kamusal - Kurumsal işverenin de daha çok çaba göstermesi gerekiyor.

Karşılarında saygın ve tartışmasız bir yol, yöntem bulamayan kurumlar işleri doğrudan Üniversitelere vererek en azından kendilerine “şaibesiz” bir yol arıyorlar.

Sonuçta, yarışmalar giderek gözden düşüyor ve bu alanda uzmanlaşan bir gurup büro ile jüri üyesi arasında; tuhaf kuralları ve kendine özgü jargonu olan bir oyuna dönüşüyor.

Yarışmalar, hazırlanışlarındaki verilerindeki yetersizlik, sunuluşlarındaki baştansavmalık, değerlendirilişlerindeki beceriksizlik, sonuçlarındaki aleladelik ile, mimarlığımıza, çevremize doğru düzgün kazanımlar getirmiyor.

Bir yazımda (Mimarlık, 1993-252) ortalama bir yarışma için, 22500 işgücü x gün' lük emek harcandığını hesaplamış ve bu hali ile yarışmaların bir oyalanma, bir sahte istihdam aracı olduklarını söylemişim...

Ama ne var ki, otuzbeşbin mimarımıza, her yıl, yeni, bin kişilik geçen bir kadro katılıyor ve onların bu dünyaya adım atabilmelerinin en sağlam yollarından biri bir konkura katılıp başarılı olabilmek.

Bunca tartışılan bir konuda bile geçen zaman içinde doğru düzgün bir sonuca, yönteme kavuşmamak gerçekten saçmalık.

Burada, dışarıdan ve soğukkanlılıkla bakmaya çalışarak çözümlere katkıda bulunacak bazı önerilerimi bir kez daha hatırlatayım:

- Ülkeyi, kenti, toplumu ilgilendiren önemli yapıların tümü, **yarışma** yoluyla elde edilmelidir.
- Jriler ve kurumlar, meslek emeğine saygı gösteren **doğru düzgün dosyalar** ile yarışma amalıdır. Doğru yanıt bulmak için, önce doğru soru sormak gerekir.
- Veriler standart, **istenenler eşit ve insafly olmalı**; önce düşünce ve üzüm içeren nerileri değerlendirmek amacı gdlmelidir. Jriler, en azından meslekdaşlarından istedikleri yk kadar çalışmalı, baştan savma dosyalar ile yarışma açılmaması için çalışmalı, soru- cevap aşamalarında meslekdaşları ile alay edercesine uyduruk cevaplar vermemelidir.
- Jüri oluşumunda **“hoca-mimar” / “profesyonel mimar”** dengeleri yeniden gözden geçirilmelidir (bu konuda; ayrıntılara, gerekçelere girmek, dedikodu olacaktır...)
- Jriler, **değerlendirme ltlerini**, önceden saptayarak açıklamalıdır.
- Yarışmalar **yeteri yaygınlıkta duyurulmalı** ve yeterli sreler tanınmalıdır (doğrusu ben bugüne kadar hiçbir yarışmayı, teslimine bir ay kaladan önce duymadım). Yıllık yarışma takvimlerinin önceden belirlenmesi, daha yaygın bir katılım sağlayacaktır.
- Mimarlık dünyasında, mesleğe yeni başlayanların, geçenlerin varolabilmesi giderek zorlaşıyor. Onlara fırsat tanıyan **yaş kategorili** yarışmalar açılmalı, hatta öğrencilere açık yarışmalar çoğaltılmalıdır. Bu konuda, Mimarlar Odasına ve üniversitelere gerçekten büyük iş düşüyor.

- Bölgesel iş dağılımını, işgücü dağılımını da gözetebilmek için, bazı işler, **bölgesel** kayıtlı mimarlar ile sınırlanarak yarışmaya çıkarılmalıdır.
- Değerlendirmeye alınan tüm önerilere, **asgari masraf karşılığı bir ödeme** yapılmalıdır.
- Önemli konular, **giderek iki kademeli** yarışmaya açılmalıdır. İlk elemeyi geçen örneğin beş proje sergilenmeli, ilgililerin ve halkın **katılımı** ile tartışılmalı, yeni öneriler ile zenginleştirilmiş bir platformda ikinci kademeye geçilmelidir. Bu yöntemin sayısız yararı yanısıra, kamuoyunda bir mimarlık ve çevre kültürü oluşmasına yapacağı katkı da unutulmamalı. Böylece örneğin, Olimpik stadyumun yarısının mı tamamının mı örtülü olacağına, yalnızca futbolcular ve onların lobsine kapılan bir Başbakan karar vermiş olmaz...
- Kötü projelerin, müteahhitler bütçesiyle ucuza maledilip ihalelerde öne sürülmesine yarayan **“design- build”** yöntemi engellenmelidir.
- Yerel yönetimlerin ucuza proje elde etme, kendi araştırma sorumluluk ve görevlerini mimarlık bürolarına devretme amaçlı **ihale süreçleri** tartışılmalı ve kamuyu ilgilendiren tüm konuların doğru düzgün yarışmaya açılması sağlanmalıdır.
- Yarışma sürecini bir oyalanma, bir **oyun** olmaktan çıkarmak için, gerekirse, belirli sürelerde uygulamaya konulmayan projeler için kazanan ekiplerin **tazminat alma** hakkı oluşturulmalıdır.

Yarışmalar yönetmeliğinde, AB standartları ve ilkeleri de göz önüne alınarak önerdiğimiz somut değişiklikler ise şunlar:

1. YARIŞMA TÜRLERİNİN AMACA GÖRE DÜZENLENMESİ

Yarışmalar yönetmeliği, Uluslararası normlara göre, aşağıda belirtilen türler doğrultusunda düzenlenmelidir:

11. Fikir yarışması
12. Uygulamaya dönük yarışma
13. İki kademeli yarışma
14. Çağrılı yarışma
15. Bileşik yarışma

2. YARIŞMA TÜRLERİNİN KATILIM SINIRLAMALARINA GÖRE DÜZENLENMESİ

Yarışmalar, katılım koşullarını, katılım sınırlamalarını da belirleyecek biçimde sınıflandırılmalıdır.

21. Öğrenciler arası yarışma
22. Bölgesel yarışma
23. Ulusal yarışma
24. Uluslararası yarışma

Bununla beraber; bilgi, sermaye ve emeğin bu denli akışkan olduğu çağımızda; bölgesel, ulusal ve uluslararası ayırımları da giderek zorlaşmaktadır. Bu sınırlamaların daha çağdaş ölçütlerle tanımlanması gerekliliği açıktır.

3. EKİPLERİN NET OLARAK TANIMLANMASI ZORUNLULUĞU

Yarışmaya katılan ekiplerin oluşumunda;

31. müellif(ler)
 32. danışman(lar)
 33. yardımcı(lar)
- açıkça ve ayrı ayrı ve net üç kategoride belirtilmelidir.

Yarışmaya ortak katılım sözkonusu ise;

34. AÇIK YARIŞMA durumunda, ortak girişim (JOINT-VENTURE) tarafları varsa kimlik belgelerinde bu durum açıkça belirtilmelidir.
35. ÇAĞRILI YARIŞMA durumunda, çağrılan kişi ve/veya ekibe katkıda bulunacak başka bir kişi ve/veya ekip varsa durumun idareye veya işverene yarışma projesinin hazırlanmasından önce bildirilmesi ve onay alınması şartı konmalıdır.

4. İKİ KADEMELİ YARIŞMALAR VE İKİNCİ KADEMEDE ŞEFFAFLIK

Kamuoyunun, işverenin ciddi katkısının beklendiği konular, kentsel yaşamı yakından ilgilendiren konular, kamusal alanlara değin konular; olabildiğince iki kademeli yarışmaya açılmalıdır.

Bu yöntemde, birinci kademe sonrasında, standart yarışma kurallarından biri olan “gizlilik” ortadan kaldırılmalıdır. İlk kademeyi başarıyla geçen, belirli sayıda proje ilgililerin ve kamuoyunun katılımı ile tartışılmak üzere sergilenmeli, değerlendirme ölçütleri geliştirilmeli ve bundan sonra ikinci kademeye geçilmelidir.

Bu yöntemin şeffaflık, katılımcılık, daha düzeyli proje elde etme gibi yararları yanısıra, kamuoyunda bir “mimarlık ve çevre kültürü” oluşmasına katkıda bulunacağı da unutulmamalıdır.

5. BİLEŞİK YARIŞMALAR: PROJELİ BİR KAMU İHALESİNİ (DESIGN-BUILD) KAZANAN YÜKLENİCİ İLE İHALEDEKİ EN İYİ PROJENİN BULUŐTURULMASI

Ülkemizde de (örneğin, İstanbul Olimpiyat Stadyumu) uygulanmaya başlayan, “projelendir- inşa et” (design- build) yönteminde, proje elde etme yöntem ve süreçlerini düzenleyecek kurallar, yeni yarışmalar yönetmeliğinde belirtilmelidir. Bu yöntem ile ihale sürecinde, yüklenici adaylarından yapım tekliflerinin eki olarak projeleri de hazırlatmaları istenmektedir. Bu yöntemi düzenleyen kurallar, herhangi bir AB. Ülkesinin yönergelerinden alınarak düzenlenebilir. Ancak, düzenleme sırasında dikkat çekmek istediğimiz esas unsur şudur: İhaleye katılan yüklenici adaylarının hazırlattığı projeler arasından en iyi projenin, başka ölçütlerin katılımı ile de (örneğin: düşük teklif) ihaleyi kazanan aday tarafından yaptırılmamış olması olasıdır. Bu durumda, karar “ödül almış yarışmacılar ile fiyat veren girişimcilerin katılacağı bir açık pazarlık” sonucunda verilmelidir.

6. YATIRIMCI YARIŞMALARI (KAMU TAHSİS ALANLARINDA YATIRIMCININ YARIŞMA AÇMA ZORUNLULUĞU)

Gene Ülkemizde son dönemde, çokça (örneğin turizm alanlarında) gerçekleştirilen, “Yap- İşlet- Devret” yöntemi ile girişimcilere tahsis edilen Kamu arazileri üzerinde girişimcilerin gerçekleştirecekleri kullanım biçimi ve yapıların projelerinin de yarışma yöntemi ile elde edilmesi zorunluğu getirilmelidir. Böylece, “özel girişimin çıkarı ile kamu yararı arasında bir denge” kurulacağı açıktır. Bu yöntemin kurallarının düzenlenmesi için gene AB kaynaklı yönergelerden yararlanılabilir.